

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש 'באר האבות'

מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

כריעת 'הכהנים והעם' ביום הכפורים

מדוע הכהן גדול לא הצטרף אף הוא לכריעתם של 'הכהנים והעם' ביום הכפורים? ומדוע בכל סדר וידוי אין אנו כורעים אלא כאמירת הפסוק 'לפני ה' תטהרו' ולא ביתר השמות?

שנינו במסכת יומא (סו א):

"והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם, ואומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"

והקשה רבינו כ"ק מרן אדמו"ר השפת אמת זיע"א: "אכן יש לדקדק, מה טעם הכהן גדול עצמו לא היה כורע". היינו: אם גם הכהנים וגם העם היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם בשמיעת השם המפורש, מפני מה הכהן גדול עצמו לא כרע והשתחוה אף הוא יחד עימם.

וזה וזה גורם, לכאורה, שאף הכהן גדול היה ראוי לו להשתחוות בשעה זו: אם בשל כך שבוודאי הכהן גדול השמיע לאוזניו מה שהוציא מפיו, והוא לא גרע מהכהנים והעם השומעים. ואם בשל עצם הוצאת שם המפורש מפיו, שאם על השמיעה צריכים לכרוע על אחת וכמה על עצם הדיבור.

תמיהת היפה מראה

אפס כי אליבא דאמת, אם באנו לעסוק בעניין הכריעה וההשתחויה בזמן אמירת שם המפורש, הרי שלא על הכהן גדול תלונותינו, וכפי שהקשה השפת אמת. אלא אדרבה ולאידך גיסא, תימה גדולה היא דווקא על הכהנים והעם, כיצד היו כורעים ומשתחווים כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, בעוד שהיה מן הראוי להם להזדקף ולעמוד בשעה זו.

והרי כך מפורש להדיא במסכת ברכות (יב א): "המתפלל, כשהוא כורע - כורע בכרוך, וכשהוא זוקף - זוקף בשם". הלכה ברורה בידינו, שבזמן אמירת השם המפורש ראוי להזדקף ולעמוד.

כך שאם באנו לבחון את ההתנהלות בבית המקדש בזמן אמירת השם המפורש עולה לנו כי היטב אשר עשה הכהן גדול במה שנותר זקוף על עמדו בזמן בו שם המפורש היה יוצא מפיו, כדין "וכשהוא זוקף - זוקף בשם". ואין לנו לתמוה אלא דווקא על הכהנים והעם שכרעו בשעת אמירת השם, היפך מהוראת הגמרא שיש לזקוף בשם.

ואכן, בשאלה זו, על כריעתם של הכהנים והעם היפך מחיוב הזקיפה בשם, כבר זכה הקדמון רבי שמואל יפה אשכנזי בספרו 'יפה מראה' על התלמוד הירושלמי (ברכות, פ"א סוף אות יט):

"ולפי הפירושים קצת קשה: מה טעם הכהנים והעם כשהיו שומעים את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם, שזה הפך מה שאמרו הכא שזוקף בשם".

לא הזכיר היפה מראה ולא כלום על כך שהכהן גדול עצמו היה נותר זקוף על עמדו בשעת אמירת השם, שהרי בהתאם לקושייתו זו עשה הכהן גדול כדת וכדין. ולכן, גם בתירוץ שם, עיין עליו, לא ירד לבאר את החילוק בין הנהגת הכהן גדול לבין הנהגת הכהנים והעם. ולדידן יקשה ממה נפשך: אם דין הוא שיש לזקוף בשם, מפני מה הכהנים והעם היו כורעים ומשתחוים. ואם לאידך גיסא, קיימת סיבה המצדיקה את הכריעה וההשתחויה של הכהנים והעם, מדוע אין הכהן גדול עצמו כורע ומשתחוה מכוח אותה סיבה.

תירוצי החמד משה ורבי אבלי פאסוועלער

לעומתו, בעל 'חמד משה' מזכיר את הנהגת הכהן גדול שנותר זקוף בשם, בבואו ליישב את תמיהתו זו של היפה מראה על הנהגת הכהנים והעם שהיו כורעים ומשתחוים בשמיעת השם (או"ח סימן קיג):

"לא ידענא מאי קשיא ליה, דכהן גדול עצמו יוכיח, שהרי אמרו שם בגמרא יומא 'והכהנים והעם כשהיו שומעים' וכו', משמע ודאי דכהן גדול עצמו היה עומד על עמדו ולא היה נופל על פניו, אלא ודאי כשאמרו אף בשם היינו האומרו הוא עצמו, אבל התם שאר כל אדם היו נופלים על פניהם מפני כבוד השם שהזכירו".

וכיוצא בזה כתב הגאון רבי אברהם אבלי פאסוועלער, רבה של וילנא, בספרו 'באר אברהם' (ברכות שם):

"ולא ידעתי כלל קושיתו, דהא תנן התם במשנה דיומא, דהכהנים והעם כשהיו שומעים את שם המפורש מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים, אם כן לא קשה מידי, דכהן גדול בעצמו לא היה כורע רק העם היו כורעים מפני כבוד השם, ובזה לא מיירי כאן רק בכורע עצמו במתפלל מיירי, אבל התם לא מיירי במתפלל עצמו רק בכהנים אחרים שהיו שומעים הם היו כורעים מפני כבוד השכינה, וזה דבר פשוט לפי ע"ד טובא".

החילוק אותו הם מבקשים להעלות מציב הבדל בין האדם שאומר את שם המפורש, שאכן עליו להשאר זקוף, ואילו השומעים את השם המפורש, עליהם לכרוע ולהשתחוות. אלא שלא מבואר בדבריהם מהו אכן ההגיון שיש בחילוק זה, וכדלהלן.

תמיהת המחצית השקל

למסקנה זו, המחלקת לבין האומר לבין השומע, גם מגיע המחצית השקל (שם ס"ז):

"אף על גב דהטעם הוא שצריך לזקוף בשם על שם הכתוב (תהילים קמו ח) 'ה' זוקף כפופים'. ואפשר דוקא כשמזכיר השם שייך האי טעמא, מה שאין כן הכהנים והעם ביום הכיפורים לא היו מזכירים את השם אלא היו שומעים מפי כהן גדול, והכהן גדול באמת לא השתחוה".

אלא שאין דעת המחצית השקל נוחה בחילוק זה, שיש בו מעין סתירה פנימית, ותיכף ומיד הוא מציב את פליאתו: אם סברא היא שכבוד הוא לשם שיהיו זקופים בו, מדוע הכהנים והעם כרעו והשתחוו. ואם כבוד הוא לשם שיכרעו בו, מדוע הכהן הגדול נשאר על עמדו. ואלו דבריו:

"מכל מקום קשיא דהוי סברות הפוכות, דאי אמרת כשמזכיר השם ראוי לזקוף, על כרחך זהו כבוד ה' בזקיפה, ואם כן איך נאמר דהשומעים ניהו דרשאים לכרוע מכל מקום איך נאמר דהכבוד הוא בכריעה, דהא מהאי טעמא היו הכל כורעים כשהיו שומעים השם. אך לפי זה לא נתיישב היטב במה שכתב מגן אברהם בשם הזוהר.

ואפשר על פי הסוד בעיני הכי, דבברכה צריך להיות זקוף ובשמיעת ה' בלי ברוך צריך להיות דוקא בכריעה. אבל בעו"ה לא עמדתי בסוד ה'".

גודל הקושיה מכריח את המחצית השקל להגיע למסקנה שאין הדברים מובנים בדרך הפשט אלא הם מסוד ה' ליראיו, שהאומר שם המפורש עליו להיות זקוף ואילו השומעים כורעים ומשתחוים.

אמנם יש שסברו כי ניתן לפרש את חילוק זה גם על דרך הפשט, וכדבריו של בעל 'ערך שי' (או"ח שם) הכותב את חילוק זה, בתוספת הסבר, וזה תורף דבריו:

"ולע"ד אינו דומה שומע, כי דומה לרואה צורת המלך על אחר דמשתחוה לו, אבל המזכיר השם בעצמו הוי כנושאו עליו, ואין דרך ארץ להשתחוות עם צורת המלך".

אתם הבו גודל

והנראה לומר בבירור כללות עניין זה בהקדם דברי הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים (פ"ב ה"ז):

"כל הכהנים והעם העומדים בעזרה כשהם שומעים את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה, היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם

ואומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', שנאמר 'כי שם ה' אקרא
הבו גודל לאלהינו'."

ומקורו טהור נפתח בדברי הגמרא (יומא לז א):

"תניא, רבי אומר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו'. אמר להם משה
לישראל: בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא, אתם הבו גודל'."

ומבואר היטב שדין מיוחד יש בשומעים את השם המפורש, שחובה עליהם לומר
'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', ואת לשון זה עליהם לומר כשהם כורעים ומשתחוים
ונופלים על פניהם בשעת אמירתם.

ומעתה איכא למימר דהא תליא, שמהיות ומחמת שמיעת השם המפורש יש
חיוב על הכהנים והעם העומדים בעזרה לומר 'ברוך שם', הרי שמחמת אמירה זו של
'ברוך שם' עליהם לכרוע ולהשתחוות, כדין "כשהוא כורע - כורע בברוך'."

היינו: אמירת ושמיעת השם המפורש אינו מביא חיוב של כריעה והשתחויה. ואדרבה,
כבוד השם הוא להיות זקוף בו. אין אמירת השם המפורש פועלת אלא חיוב לשומעים
לומר 'ברוך שם', ומחמת חיוב אמירת 'ברוך שם' יש לאומרים לכרוע ולהשתחוות,
כדין חיוב הכריעה שיש באמירת 'ברוך'.

ואתה דע לך כי חידוש גדול שנינו כאן, כי הנה בפשטות רגילים אנו לתפוס שכריעת
הכהנים והעם היא תוצאה של שמיעת השם המפורש. צא ולמד מלשונו של רבינו
הרדב"ז בתשובותיו (ח"ב סי' תתי):

"דהקרובים שומעים את השם יוצא מפי כהן גדול ולתת גדולה וכבוד לשמע
השם המפורש היו נופלין על פניהם כאילו אינם יכולים לעמוד על עומדם
מפני רעד ורתת, על דרך (ויקרא ט כד) 'וירא כל העם וירונו ויפלו על
פניהם'."

אולם לדידן, כבוד השם הוא שיהיו זקופים בו, כמו שאכן הכהן גדול היה זקוף
ועומד, ואין הכריעה וההשתחויה באה אלא מחמת אמירת 'ברוך שם', שהאומר כן
חייב לכרוע.

ובזה מיושב היטב הן קושיית השפת אמת על כך שאין הכהן גדול כורע ומשתחויה
כמו השומעים, והן קושיית היפה מראה על כך שהשומעים כורעים ומשתחוים הגם
שיש לזקוף באמירת השם, ואדרבה נמצאנו למדים ששתי הסוגיות משלימות את זה,
כי כל אחד ואחד עושה בהתאם לאמירתו באותה שעה, ובהתאם לדין של "כשהוא
כורע - כורע בברוך, וכשהוא זוקף - זוקף בשם". ולכן הכהן גדול שאומר את 'השם'
נותר זקוף, כדין 'זוקף בשם', והכהנים והעם שאומרים 'ברוך' המה כרעו ונפלו בהשתחויה
לפני ה', כדין 'כורע בברוך'.

ספק הגרי"ז על זמן אמירת בשכמל"ו

ויש להוסיף בזה עם מה שראיתי להגרי"ז מבריסק אשר עלה ונסתפק אימתי היו הכהנים והעם אומרים 'ברוך שם', וכלשונו:

"והנה יש לעיין, אם הא דהיו אומרים בשכמל"ו, אם היה זה בגמר השם כדילפינן מקרא 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו' כמו שאומרים 'אמן' בגמר הברכה, או דזה היה תיכף בהתחלת השם".

והנה הגאון היעב"ץ כתב שאמירת בשכמל"ו הייתה לאחר שהכהן סיים את השם, וכדבריו בספרו 'לחם שמים' (תמיד פ"ג מ"ח) "דהכהנים והעם עונין 'אחריו' תנן, נמצא אחר שפסק קולו של כהן גדול ענו הם אחריו". ולפום ריהטא נראה כוונתו, שהכריעה הייתה תיכף עם התחלת אמירת השם, אולם האמירה הייתה רק בסיום אמירת השם. כעין זה סבר הפרי מגדים, אלא שלדעתו אף הכריעה הייתה לאחר אמירת השם, וכדבריו בספרו 'אשל אברהם' (או"ח סי' קיג ס"ה): "הכהנים לאחר ששמעו השם היו כורעים".

אולם הגרי"ז היה פשוט לו שבוודאי היו הכהנים והעם אומרים כן תיכף בשעת אמירת השם, בד בבד עם הכהן גדול, ופשוט שבכלל זה שאף הכריעה הייתה בשעה זו של אמירת השם:

"והנה מהא דמסיימין 'ואף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים ואומר להם תטהרו', וכן הוא ברמב"ם, אף דלא ידעינן המקור לזה, מוכח דבתחילת אמירת השם היו תיכף אומרים בשכמל"ו, ומשום הכי היה מתכוין לסיים בבת אחת כנגד המברכים".

ועיין שם שהוסיף בזה דברים:

"ובזה יובן מאי דכתיב (שמות לד ח) 'וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו', וברש"י, כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו, ע"ש. והיינו כיון דהתם לעיל כתיב ויקרא בשם ה' וכו', ואם כן הדין דצריך להיות כורעין ומשתחוין, [כמו שהיה במקדש שזה דין כבוד ה' לומר ברוך שם כבוד], וזה צריך בתחילת הזכרת השם ולא בסופו, ומשום הכי כששמע קול הקריאה מיד 'וישתחו' תיכף ומשום הכי 'וימהר', כי החיוב חל בתחילה מיד".

ובסגנון אחד כמותו התנבא גם הגאון רבי צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים, בספרו 'מקראי קודש' (ימים נוראים, סי' סא, ע"ש):

"שהכריעה היתה מיד בתחילת הזכרת השם... ובזה יתבאר כמין חומר מה ששמעתי מהגאון מהרי"ל דיסקין, שפירש את הפסוקים 'ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו' וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו', שענין הקידה וההשתחוואה של משה היא מפני הקריאה והזכרת השם, וכמו שהכהנים והעם שהיו

שומעים את השם וכו' היו כורעים ומשתחוים. ובדברי המהרי"ל דיסקין ובהקדם דברינו יתיישב שפיר גם הכתוב 'וימהר משה' שנתקשו הראשונים, מה טעם המהירות שמהר משה. ובדברינו יתיישב כמין חומר, שכוונת הכתוב 'וימהר משה' שהשתחוה מיד בתחילת הזכרת השם".

וכבר הכריע כן בספר הקדמון 'עבודת ישראל' להגאון רבי ישראל קמחי, על סדר עבודת יום הכפורים, אשר האריך בעניין זה שהכהנים והעם היו כורעים ואומרים כן יחד עם הכהן גדול, וזה תורף דבריו (קט א):

"דאיכא למידק במתניתין (פ"ו דיומא מ"ב) דקתני 'וכך היה אומר וכו' ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה וכו' לפני ה' תטהרו, והכהנים והעם וכו' כשהיו שומעים את שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול וכו'. וקצת קשה, דהוה ליה למימר 'כששמעו את שם המפורש שיצא מפי כהן גדול' או הכי הוה ליה למימר 'כששמעו את שם המפורש מפי כהן גדול', מהו 'כשהיו שומעים' דקאמר ומהו 'שהוא יוצא' דקאמר.

ונראה לפרש, דכלפי דתנן (בפ"ג ופ"ד) 'וכך היה אומר וכו' עד לפני ה' תטהרו והם עונים אחריו בשכמל"ו, משמע דאחר שכבר אמר 'לפני ה' תטהרו' והזכירו ככתבו, ושמעו כל הכהנים והעם את השם המפורש עונים אחריו בשכמל"ו, קמ"ל (בפ"ו) כי אין הדבר כן, ומה ששנינו (בפ"ג ופ"ד) 'והם עונים אחריו בשכמל"ו' לאו דוקא, אלא כך היה העניין: כי כשהיה אומר ה' אז 'הכהנים והעם כשהיו שומעים את שם המפורש שהוא יוצא', דייקא, כלומר, 'כשהיו שומעים' ועדיין לא שמעו, 'שהוא יוצא' ועדיין לא יצא, לפי שהיה מאריך בנעימת קול כדי שלא ישמעו ולא יבינו עד שהיו כורעים ואומרים בשכמל"ו... ואם כן, מאי דקתני (בפ"ג ופ"ד) 'והם עונים אחריו בשכמל"ו' לאו דוקא אלא בעוד שהיו שומעים שהיה יוצא השם המפורש מפי כהן גדול ועדיין לא שמעו לגמרי ולא יצא לגמרי היו כורעים".

ומעתה, לפי דברינו האמורים לעיל שכבוד השם הוא שבשעת אמירתו יהיו כולם בזקיפה, נמצא דצריך לומר או כהגרי"ז ודעימיה או כהפרי מגדים, אך שלא כהיעב"ץ.

כי מחד גיסא אפשר לומר כהגרי"ז ודעימיה שהכהנים והעם אמרו בשכמל"ו בחדא מחתא יחד עם הכהן הגדול, ולכן הכהן גדול היה בדידה, זקוף באמירת השם, והכהנים והעם בדידהו, כורעים ומשתחוים באמירת בשכמל"ו. או לאידך גיסא אפשר לומר כהפרי מגדים, שבשעת אמירת השם היו הכל זקופים ועומדים מפני כבוד השם, ורק אחרי שהכהן גדול סיים לומר את השם היו הכהנים והעם כורעים ואומרים בשכמל"ו.

אולם ליכא למימר שהכהנים והעם היו כורעים בשעת אמירת השם ורק לאחר אמירת השם היו אומרים בשכמל"ו, שכן אין זה מכבוד השם שלא להיות זקוף בו. ובשל כך יש לעיין דילמא אף היעב"ץ סבירא ליה כהפרי מגדים, שאף הכריעה היתה בשעת אמירת בשכמל"ו לאחר שהכהן סיים את אמירת השם.

הקרובים והרחוקים

ואם לחשך אדם לומר, שאם אכן הכריעה וההשתחויה הוא דין פועל יוצא מאמירת בשכמל"ו, שהוא כורע בברוך, מה נעשה ליום שידובר לנו מדברי התלמוד הירושלמי הסובר שהיו מהעם שהיו אומרים בשכמל"ו ועם כל זאת לא היו נופלים על פניהם, וכפי שאמרו (יומא פ"ג ה"ז):

"עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם ביום הכפורים, ששה בפר ושלשה בשעיר ואחד בגורלות. הקרובים היו נופלין על פניהן, הרחוקים היו אומרים בשכמל"ו. אלו ואלו לא היו זזים משם עד שהוא מתעלם מהן".

ורבותינו בעלי התוספות במסכת סוטה (מ ב ד"ה ובמקדש) פירשוהו:

"ונראה דהתם הכי פירושו: הקרובים היו נופלים וכל שכן שהיו אומרים בשכמל"ו, אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים. והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם".

ואם אכן דין הוא שכל האומר ברוך צריך לכווץ כדין 'כשהוא כורע - כורע בברוך', מפני מה הרחוקים, שאף הם היו אומרים בשכמל"ו, אינם כורעים ומשתחוים.

תשובה לדבר, שאין קושיה זו נמשכת ויוצאת דווקא מדברינו האמורים, והמציין הישר יראה לנכון שגם אם נתפוס שהכריעה וההשתחויה הוא דין בפני עצמו מחמת שמיעת השם המפורש, וכלשון הרדב"ז: "כאילו אינם יכולים לעמוד על עומדם מפני רעד ורתת", עדיין תמיהה זו במקומה עומדת: מפני מה לא היו הרחוקים כורעים ומשתחוים, בעוד שלכאורה אין כל הפרש וחילוק אצל המצויים בעזרה בין הקרובים לרחוקים, ומהיכי תיתי שנאמר שרק הקרובים היו כורעים ומשתחוים.

ואכן הרדב"ז גופיה עמד על שאלה זו: "ואיכא למידק עלה: מאי שנא קרובים ומאי שנא רחוקים, או כולם יפלו על פניהם או כולם יאמרו בשכמל"ו". ועל זה כתב לתרץ בתוך הרצאת דבריו:

"הרחוקים לא היו יכולים לשמוע השם היוצא מפי כהן גדול, אלא היו רואים את הקרובים נופלין על פניהם והיו יודעים שמזכיר את השם והיו אומרים בשכמל"ו, אבל ליפול על פניהם לא היו צריכים שהרי לא היו שומעים".

היינו: ההגדרה המדויקת של קרובים ורחוקים הוא אלו השומעים מול אלו שאינם שומעים. דווקא השומעים, שכפי הנראה עמדו כשהם קרובים יותר, היו כורעים ומשתחוים. ואילו אלו שלא שמעו, תוצאה של עמידתם מרחוק, לא היו כורעים ומשתחוים.

ודבריו תמוהים טובא, כי מלבד שלשיטתו היה ראוי שהחילוק יהיה מוגדר כשומעים מול אלו שאינם שומעים, ולא קרובים מול רחוקים. מה גם שפעמים איכות השמיעה

של אדם פלוני משובחת יותר וביכולתו לשמוע גם כשהוא עומד מרחוק, ופעמים שאדם לוקה בשמיעתו, ואינו שומע גם מקרוב.

לא זו אף זו, גם עצם הסברא צריכה הסבר: אם אכן עניין הכריעה וההשתחוויה באובנתא דליבא תליא מילתא, כאילו אינם יכולים לעמוד על עמדם מפני רעד ורתת ממורא שם המפורש, הרי שעל אחת כמה וכמה ראוי שכל העומדים בעזרה יכרעו וישתחוו, ולא יהא מראית העין שמקצת הכהנים והעם העומדים בעזרה אינם כורעים ומשתחוים, כמתריסים שאין להם רעד ורתת מהשם, חלילה.

מה גם שהרי הדברים קל וחומר: אם לאמירת בשכמל"ו מצטרפים אלו שאינם שומעים לאלו השומעים, הגם שהם בעצמם לא שמעו ולא כלום, בוודאי ראוי שאף אלו שאינם שומעים יכרעו וישתחוו כאותם ששמעו, ולא יהיו אגודות אגודות בעזרה.

'כל' הכהנים והעם

אוצר החכמה

והנראה לומר בזה בהקדם מה דמטו לן משמיה דהגרי"ז מבריסק שהגדיר באופן אחר מהותם של קרובים ורחוקים לעניין זה, ולדבריו אין קרובים אלא העומדים בעזרה ממש, שהוא מקום גילוי שכינה, ואילו רחוקים הם העומדים מחוץ לעזרה, שאין בו גילוי שכינה, ויעוין שם לפי דרכו מה שכתב בזה.

ועם הגדרה זו שהשריש לנו הגרי"ז אמרתי לפרש כמין חומר את דקדוק לשון הרמב"ם שכתב: "כל הכהנים והעם העומדים בעזרה". הוסיף הרמב"ם תיבת "כל" שאינה לפנינו במשנה, וטעמא בעי.

ולפי האמור עתה מבואר בשופי, דהנה אם נימא כפירושו של הרדב"ז בדברי הירושלמי, שהקרובים והרחוקים הם אלו השומעים ואלו שאינם שומעים, הרי שנמצא שאין הדבר מוכרח שכל הכהנים והעם העומדים בעזרה היו כורעים ומשתחוים, מהיות ואם היו מהכהנים והעם שעמדו בעזרה אך לא שמעו את השם, הם לא היו כורעים ומשתחוים.

ולכן דייק הרמב"ם בלשונו וכתב ש"כל" הכהנים והעם העומדים בעזרה היו כורעים ומשתחוים, לרבות אפילו אותם שאינם שומעים את השם אך הם מצויים בעזרה, ולפי שדי להם בכך שמצויים הם במקום שיש בו גילוי שכינה בכדי שיתחייבו לכרוע ולהשתחוות. אמנם אלו שהיו מחוץ לעזרה, אף אלו ששמעו את השם, לא היו כורעים ומשתחוים.

הקרובים סומכים על זקיפת הכהן גדול

ועל חידושו של הגרי"ז שחיוב הכריעה וההשתחוויה הוא אינו דין מחמת שמיעת השם אלא דין מחמת עצם ההמצאות בעזרה שהיא מקום גילוי שכינה, היה נראה להוסיף מילתא חדתא, דהנה עלה בידינו שהאמת היא שכבוד השם הוא שיהיו זקופים בשעת אמירתו, אלא שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו כורעים ומשתחוים מחמת שאמרו 'ברוך שם', וכדין 'כשהוא כורע - כורע בברוך'.

ויש לחדש ולומר, שכל ההיתר לכרוע בשעה זו אינו אמור אלא דווקא אם אכן באותו מקום יש את הכהן גדול הזקוף, וניכר כבוד השם בזקיפת הכהן גדול. ובשל כך הכהנים והעם העומדים בעזרה ואומרים 'ברוך שם' הותר להם לכרוע. אולם היכא שאין כהן גדול הזקוף מפני כבוד ה', שוב גם האומרים 'ברוך שם' אין להם היתר לכרוע, שכן יש בכך משום פחיתות כבוד לשם, חלילה.

ובזה מיושב דברי הירושלמי, שאילו הייתה חובת הכריעה וההשתחויה באה מחמת כבוד השם, הרי שמסתברא שהחיוב היה כולל הן את הקרובים והן את הרחוקים. אולם מחמת שנתברר שאדרבה, מחמת כבוד השם ראוי להיות זקופים ועומדים, הרי שאין ההיתר לכרוע ולהשתחוות בעת אמירת 'ברוך שם' אמור אלא דווקא במקום בו מצוי הכהן גדול שנותר זקוף, והיינו לקרובים העומדים בעזרה. אולם הרחוקים העומדים מחוץ לעזרה, אף אלו ששמעו את השם, היו צריכים להשאר זקופים מפני כבוד השם שנאמר באותה שעה.

המנהג הוא לכרוע פעם אחת

עלה בידנו עד עתה שבסדר העבודה בה הזכיר הכהן גדול את שם המפורש הייתה הנהגה שונה בין הכהן גדול עצמו לבין הכהנים והעם, זה לעומת זה, שבעוד שהכהן גדול עצמו נותר זקוף הרי שהכהנים והעם כרעו והשתחוו. וכל מעשה במחשבה תחילה, שבכוונה תחילה נהגו כפי שנהגו, כל אחד כפי עניינו.

וייתכן כי בזה מצאנו פתרון לשאלה נוספת בה התחבט רבינו השפת אמת.

הנה בזמן הזה, שאין בית המקדש קיים, אנו נוהגים לכרוע ולהשתחוות בסדר העבודה שבתפילת מוסף של יום הכפורים. ומקורו טהור מדברי הטור (או"ח סי' תרכא): "וכן אנו עושין לדוגמא", היינו: שאנו נוהגים לכרוע ולהשתחוות, כזכר וכדוגמא לכריעת הכהנים והעם בשעה שהיו שומעים את שם המפורש.

ועל כך מעיר השפת אמת:

"המנהג הוא לכרוע פעם אחת בסוף הפסוק 'לפני ה' תטהרו'. ומשמע דגם בבית המקדש לא היו כורעים רק בזה השם. ואפשר, שהידידי היה בלחש רק הפסוק אמר בקול שהיו שומעים".

השפת אמת מתייחס למנהג הרווח לפיו בכל סדר וידוי של הכהן גדול אנו כורעים ומשתחוים בו פעם אחת ולא יותר. ועל כך מעיר השפת אמת: אם בכל סדר וידוי בפני עצמו היה הכהן גדול מזכיר את השם המפורש שלשה פעמים, מדוע אין אנו כורעים ומשתחוים בכל וידוי כי אם פעם אחת ולא בכל שלשת הפעמים בהם הוזכר השם.

היינו: הרי סדר הזכרת השמות מפורש הוא בגמרא, וכמו שאמרו (יומא לט ב):

"עשר פעמים מזכיר כהן גדול את השם בו ביום: שלשה בידוי ראשון, ושלשה בידוי שני, ושלשה בשעיר המשתלח, ואחד בגורלות. וכבר אמר השם ונשמע קולו ביריחו".

ופירש רש"י:

המשניות

"שלשה בידוי ראשון - של פר: אנא השם חטאתי, אנא השם כפר, לפני ה' תטהרו".

וכך אכן שנינו (יומא לה ב):

"בא לו אצל פרו, ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח, ראשו לדרום ופניו למערב, והכהן עומד במזרח ופניו למערב. וסומך שתי ידיו עליו ומתודה.

וכך היה אומר: אנא השם, עויתי, פשעתי, חטאתי לפניך, אני וביתי. אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי, ככתוב בתורת משה עבדך 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

ואם כך ששלוש הזכרות של השם יש כאן, היה מהראוי שבכל וידוי יכרעו וישתחוו שלשה פעמים, בכל פעם בו מוזכר השם המפורש.

לפני ה' תטהרו - בקול

מכוח הקושיה מחדש השפת אמת שעל כרחנו צריכים אנו לומר, שבוודאי גם בבית המקדש לא היו הכהנים והעם כורעים בכל שלשת הפעמים שהוזכר השם בכל סדר וידוי, ולכן גם אנו בזמן הזה דיינו בפעם אחת של כריעה והשתחויה בכל סדר וידוי ולא יותר.

אוצר החכמה

והסיבה לכך שלא כרעו והשתחוו שלש פעמים בכל סדר וידוי, משער השפת אמת, שהוא מפני שרק את לשון הפסוק 'לפני ה' תטהרו' אמר הכהן גדול בקול, ואז הוא שהכהנים והעם שמעו את השם וכרעו והשתחוו, ואילו בשאר הפעמים אמר הכהן גדול את השם בלחש, ולכן הכהנים והעם שלא שמעו לא היו כורעים ומשתחוים.

אלא שחתנו של השפת אמת, הגאון רבי יעקב מאיר בידרמן, שולל לחלוטין את השערה זו, וכלשונו:

"כן יש לומר לגירסת הגמרא שלפנינו לעיל: 'וכבר אמר השם ונשמע קולו ביריחו'. אבל לגירסת הגמרא לעיל (כ ב): 'וכבר אמר אנא השם ונשמע' כו', אי אפשר לומר כן".

טוען הגרי"מ בידרמן: הגמרא בבואה לתאר את עוצמת קולו של הכהן בעת אומר את השם, שהיא נשמעה עד ליריחו, מאזכרת דווקא את אמירתו 'אנא השם' כמי שהיא זו שנאמרה בקול רם, וכלשונה: "וכבר אמר 'אנא השם' ונשמע קולו ביריחו". כך שלכאורה לא ניתן לומר כדברי השפת אמת, שאת 'אנא השם' היה הכהן גדול אומר בלחש, ורק את הפסוק 'לפני ה' תטהרו' היה אומר בקול.

אמנם, מטעים הגרי"מ בידרמן, ישנם מקומות שבהם לא התפרש איזה מהשמות הוא שהיה הכהן גדול אומר בקול, ואילו אכן היו הדברים סתומים בכל מקום היה ניתן לפרש שהכוונה להזכרת השם בפסוק 'לפני ה' תטהרו'. אך מה נעשה ביום שידובר לנו מהמפורש כאן להדיא שהכהן גדול אמר בקול את התיבות 'אנא השם', וכשיצא מהכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שההזכרה בקול הייתה בתיבות 'אנא השם'.

ואם כי אין זה סותר לכך שייתכן שגם את הפסוק 'לפני ה' תטהרו' אמר הכהן גדול בקול, אך לא ניתן לומר שאת 'אנא השם' הוא אמר בלחש, כשמפורש כאן שאמר בקול. כיוצא בזה ברור, שגם אם נאמר שמאורע זה בה נשמע קולו של הכהן גדול עד ליריחו לא היה תופעה קבועה ותמידית, עניין שכבר עסקו בו רבותינו המפרשים, אולם פשוט הדבר שמעולם הוא לא נאמר בלחש.

יישוב דברי השפת אמת

ודיחו זה של הגרי"מ בידרמן חוזר ונראה, כי בשופי איכא למימר שמהיות וסדר הוידי פותח במילים 'אנא השם' שוב קרוי כל סדר הוידי בשם 'אנא השם', ואכן את ההזכרה בקול היה עושה הכהן גדול דווקא בסיום סדר 'אנא השם', והוא כשאמר את הפסוק 'לפני ה' תטהרו'.

לא זו אף זו: בספר 'דקדוקי סופרים' מובאת גירסא קדמונית בדברי הגמרא שבה נאמר 'השם' בסתמא, ולא 'אנא השם' כמו שהוא לפנינו. כך שלפי גירסא זו, המתאימה לשאר האיזכורים בחז"ל בעניין זה, בוודאי שניתן לומר שהכהן גדול לא היה אומר בקול אלא את הפסוק 'לפני ה' תטהרו'.

ואתה דע לך כי עד שאנו דנים הן על הכוונה והן על הגירסא בלשון הגמרא 'וכבר אמר אנא השם ונשמע קולו ביריחו', האם זה מוסב על אומרו 'אנא השם' או על אומרו 'לפני ה' תטהרו', הרי שרבינו חננאל מפרש את גמרא זו במשמעות שהכהן גדול כלל לא אמר את השם בקול, כי אם רק את המשך הוידי, וכלשונו על אתר בפירושו הראשון לפיסקא זו:

"פירוש, אחרי שהזכיר השם בחשאי בקול נמוך והבליעו בנעימת אחיו הכהנים אמר בקול רם: חטאתי כו'".

וחזר רבינו חננאל ושנאו (לט ב):

"כבר אמר 'אנא השם' בקול נמוך ואחר כך הרים קולו ונשמע קולו ביריחו".

וכוונת רבינו חננאל היא לדברי התלמוד הירושלמי (יומא פ"ג ה"ז):

"בראשונה היה אומרו בקול גבוה. משרבו הפרוצין היה אומרו בקול נמוך. אמר רבי טרפון: עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והייתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתי מבליעו בנעימת הכהנים".

והנה בעוד שלפום ריהטא, כל האיזכורים במשנה ובגמרא על אמירת השם אצל הכהן גדול הכוונה בהם היא על השם ממש והאמירה בקול הייתה קודם שרבו הפרוצין, הנה דעת רבינו חננאל שחז"ל מתכוונים על הזמנים שכבר רבו הפרוצין ואין הכוונה על אמירת השם אלא על המילים של הוידוי שהיה הכהן גדול ממשיך ואומר.

חידוש מפליא עוד יותר מצאנו בדברי התוספות יום טוב בבואו לפרש את דברי המשנה במסכת תמיד (פ"ג מ"ח): "מיריחו היו שומעים קול השופר. ויש אומרים, אף קול של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים", שאין הכוונה לקולו של הכהן גדול כלל ועיקר, כי אם לקולם של הכהנים והעם:

"שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו אומרים בשכמל"ו, כדתנן במשנה ב' פ"ו דיומא. ועל אותו קול הוא אומר כן. אלא שמיחסו לכהן גדול שהוא ראש המדברים. ואין נראה שיהא קול של כהן גדול לבדו נשמע עד יריחו. דבשלמא קול גביני כרוז אותו האיש ששמו גביני היה לו קול גדול שנשמע למרחוק כל כך. אבל להחליט על כל כהן גדול אי אפשר לומר כן. דדלמא לא היה לו קול גדול".

ואם כי מקום יש בראש להאריך בבירור הדברים, הרי שלנידון דידן דיינו בעצם החידוש שיש בדברים אלו, שקול הכהן גדול כלל לא נשמע באמירת השם, ומעתה בוודאי וכל שכן שאין זה רחוק לומר שהגם שנאמר בלשון חז"ל שנשמע הקול באמירת 'אנא השם', מכל מקום תיבות אלו נאמרו בלחש, וכדברי השפת אמת.

השם יוצא מאליו מפי הכהן גדול

השפת אמת גופו מעלה הצעה נוספת לסיבה שאין כורעים ומשתחוים אלא באמירת הפסוק 'לפני ה' תטהרו':

"ולפי מה שכתבו בספרי קודש, שהיה השם יוצא מעצמו בפיו, אפשר דזה היה רק בהזכרת הפסוק שבתורה".

וכוונת השפת אמת היא לדברי רבינו האריז"ל, וכפי שהובאו בספר 'פרי עץ חיים' (שער יוה"כ, פ"ב):

"דע, כשהיה מזכיר כהן גדול שם המפורש, היה יוצא מאליו מפיו, ולזה לא אמר כשהיה מזכיר, רק יוצא מפי כהן גדול, כי מאליו יוצא, והיו כולם שומעים אותו, וזהו סוד 'בכל המקום אשר אזכיר' וכו', ולא אמר 'תזכיר', רוצה לומר, אינו מזכירו".

ולכל יחסר המזג אעתיק דברי הגאון מהר"ם חאגיז בספרו 'שפת אמת' (פרק ו) אשר הטעים כהנה וכהנה את דברי האריז"ל:

"עם אמיתות הפשט שפירשו לנו חכמי האמת והצדק שבכל דור ודור ובאותו דור דעה של הגאון האלהי מוהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל הרי

הוא פירש לתלמידיו נועם שיה סוד תורתנו הקדושה מה מתוק מדבש אשר בו תוכל להבין המבוקש אצלינו להורות לך כי אין זה פשט הפסוק כאשר בא בשאלתך.

והנה הגאון ז"ל הרגיש במה שכל חכם לב ירגיש במה שאמרו במסכת יומא, במשנה שנשנית אצלינו במוסף יום הכיפורים וז"ל: 'והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעין שם המפורש יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', שיש לדקדק מה זה יתור לשון שאמרו 'כשהיו שומעין את שם המפורש יוצא', מה רוצה לומר 'יוצא', וכיצד שייך יציאה בשם אחד או תיבה אחת, והיה די במה שיאמר 'כשהיו שומעין שם המפורש מפי כהן גדול'.

אבל אמיתות הענין הוא כך, כי כבר ידעת ששם המפורש יתברך ויתעלה יהיה באיזה אופן מהאופנים שדברה בו התורה, ואותן חכמי האמת והצדק שהיו יודעין לכוין בו בתפלתו כדי להיות נענים הוא מכת הנמנעות שפה של בשר ודם או מלאכים ושרפים ואופנים וחיות הקודש יהיה יכול להזכירו ולבטא בשפתים שעל זה אפילו אומות העולם קורין לשם 'הנכבד והנורא', שרוצה לומר, השם שאין הפה יכול להעלותו על שפתיו ולא יש לשון שיכילהו, וזה לתוקף גבורת קדושת גדולת יכולתו באחדותו אחדות גמורה הוא בשמו ושמו בו אחד הוא יתברך ויתעלה.

אם כן, צריכין לידע היאך הכהן הגדול היה מזכיר אותו ביום הכפורים. ולכן צריכין אנו לקבל האמת באופן ההזכרה הזאת שלא היתה בפועל אלא בכת, ובאותו יום המיוחד בשעת העבודה שהיתה בבית קדש הקדשים היה הכה"ג מקדש עצמו בעשר קדושות ומכוין דעתו ומחשבתו ליוצר נשמתו נשמת כל חי וכשהיה בא להזכיר את השם היה פותח פיו לבד והשם הקדוש הוא יוצא מאליו כפי יכולת בעל השם אשר אין דבר מופלא ובלתי אפשר אליו, והעם שומעין אותו. שבאופן כזה יצדק לומר 'כשהיו שומעין שם המפורש יוצא מפי כהן גדול', אבל לעולם לא היה בו ביטוי שפתים ולא הרגשת השינים ולא לחישת הגרון, כי זה היה בלתי אפשר כמו שהוא בלתי אפשר לערוך לו דמיון וצורה או תמונה, וכשם שהוא נעלם כך שמו נעלם בפעולת הזכרתו כי אם בידיעתו שכמו שידענו שיש שם אלוה כן ידענו שיש לו שם מיוחד כפי גדולתו.

הן עתה על פי הצעת הקדמה אמיתית זו מה נמלצו אמרי יושר ודבר דבור על אופניו שהתורה מעידה עליו ודברה כנגד בני אדם לקיים יסודתיה היותם האמת בפי האלהי הנזכר שהרי קרא דכתיב 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' יורה מה שאמרנו כי 'אזכיר' רוצה לומר, שאזכיר אני את שמי 'שם

אבוא אליך וברכתיך, והיכן היה זה, לא היה אלא דוקא בבית קדש הקדשים כי שם צוה ה' את הברכה, אך לא בחוץ לארץ שהיא מלאה גלולי העמים".

וקדם לו בעל 'צרור המור' בפירושו על הפסוק (שמות כ כא): "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֵּר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלַיךְ וּבֵרַכְתִּיךָ", ואלו דבריו:

"ואמר 'אזכיר' ולא 'תזכיר'. הרצון אצלי, כי הש"י הוא המזכיר את ה' ולא הכהן. כי אע"פ שהכהן היה מזכיר את ה' במקדש, השם היה מזכיר ומוריד שפע האותיות ונותנם בפיו של כהן גדול, ואז היה הכהן גדול גומר במזכיר, ולא באופן אחר. וז"ש בירושלמי, מאי בקול רם (דברים כז, יד), בקולו של רם, מלמד שהיה הקב"ה משתף שמו עם הכהנים (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ב), כלומר, שהיה משים הדברים בפיהם, כענין מה שאמר במשה והאלהים יעננו בקול, ונותן הקול בפיו.

וזה תמצא מפורש בתפלת יוה"כ, שאמר 'והכהנים והעם כשהיו שומעים את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול'. לא אמר 'מוצא' אלא 'יוצא', כאלו הוא מעצמו יצא בלי מוצא.

ויותר ברור באומרו 'אף הוא היה מתכוין לגמור את ה' כנגד המברכים'. לא אמר 'להזכיר' או 'לומר' את ה', אלא 'לגמור', כי ה' היה משים הדברים בפיו והוא היה גומר. כי השפע היה נשפע מהשם בפיו של כ"ג בהזכירו את השם, וכשהכהן רואה את הדברים בפיו היה גומר להוציא את ה'.

ולכן אמר בכאן 'בכל מקום אשר אזכיר את שמי', כי אני הוא המזכיר את שמי ונותנו בפיו של כהן גדול לגמורו. וזהו 'בקול רם, בקולו של רם. וזהו לגמור את ה'. וכן מצאתי בזוהר בפרשת אחרי מות, כי השם היה מסדר השם בפיו של כ"ג ביום הכפורים, יעויין שם. וזהו כפתור ופרח"

וחזר וכתב כן שוב בפירושו שם (במדבר ו כז).

ועל בסיס יסוד זה הוא שהוסיף וחדש השפת אמת בתרתי: חדא, שחידוש זה על כך שהשם היה יוצא מפי הכהן גדול מאליו לא נאמר אלא כשאמר את הפסוק 'לפני ה' תטהרו'. ועוד, שהכהנים והעם לא היו כורעים ומשתחוים אלא כשהשם היה יוצא מאליו, דהיינו, רק באמירת 'לפני ה' תטהרו'. ומטעם זה, גם בזמן הזה אין כורעים ומשתחוים אלא באמירת הפסוק 'לפני ה' תטהרו', זכר למקדש שבו היו משתחוים רק בפסוק זה.

יסודות נאמנים

אמנם כי אמת היא שכאשר שמענו כן ראינו בספרי הקודש שהשם היה יוצא מאליו מפי הכהן גדול, וכמו שהביא השפת אמת בשמם. אך מהיכא תיתי שנאמר כחידושו

של השפת אמת כי לא היה השם יוצא אלא בהזכרת הפסוק 'לפני ה' תטהרו', ומה מקום יש לחלק בין הזכרת השמות ולומר שבאמירת 'אנא השם' לא היה השם יוצא מאליו מפיו.

וזכיתי למצוא שרות ה' דברה ברבינו השפת אמת ומילתו על לשונו, תורת אמת היתה בפיהו ונאמנו דבריו מאוד, כי כך אכן מפורש יוצא בדברי רבינו הרמ"ע מפאנו ב'מאמר מאה קשיטה' (סימן ב):

"הוא הדבר אשר השמיענו האר"י זצ"ל בשם הקדמונים, בדקדוק לשון המשנה דיומא, גבי עשרה פעמים שהיה כהן גדול מזכיר את השם ככתבו ביום הכפורים, ג' ג' שמות בוידייו של פר פעמיים וג' בשעיר המשתלח ואחד בגורל, והכהנים והעם לא היו כורעים ומברכים אלא בשלישי שבשלשתן, כי בו היה השם יוצא מאליו בכל אחד מהוידיין מפי כהן גדול בקדושה".

גם על חידושו הנוסף של השפת אמת, שלא היו הכהנים והעם כורעים ומשתחוים אלא כשהיה השם יוצא מאליו, מצאתי לו חבר, הלוא הוא הגאון היעב"ץ בספרו 'לחם שמים' (יומא פ"ו מ"ב), אשר כתב להדיא דהא בהא תליא, אם כי לא חילק שם בין ההזכרות של הכהן גדול.

וראיתי להגר"י קמחי בספר 'עבודת ישראל' שכתב מילתא בטעמא שכריעת הכהנים והעם הייתה בשל כך שהשם היה יוצא מאליו (קט ב):

"היו שומעים את השם המפורש יוצא מעצמו בלי נדנוד שפתים של כהן גדול, לכך היו כורעים ומשתחוים דהוה להו כי ה' נראה אליהם והיו משתחוים למלכו של עולם, דהוה להו כאילו נראה אליהם ודבר עמהם, לכך היו כורעים, דהוה ליה כמי שרואה את המלך דחייב להשתחוות".

ובצירוף שני חידושים אלו שהעלה השפת אמת בקנה אחד, אשר כאמור מצאנו לו חבר בכל חידוש בפני עצמו, עולה יפה הטעם שהן בזמן המקדש והן בזמן הזה אין כורעים אלא באמירת 'לפני ה' תטהרו', לפי שרק בו היה השם יוצא מאליו.

זכר לדבר

ונתעוררתי להביא סמך לחידוש השפת אמת שלא היה השם יוצא מאליו אלא באמירת 'לפני ה' תטהרו', ולכן לא היו כורעים אלא בו, מכך שבסדר התפילה שלפנינו אין אנו אומרים 'אנא השם' בשם אדנ"י, כפי שאנו אומרים 'לפני ה' תטהרו' בשם אדנ"י, הגם שלפי האמת היה הכהן גדול אומר בזה את השם המפורש.

אלא מהיות ובאמירות אלו לא היה השם יוצא מאליו, אף אנו אין אומרים אלא 'השם' ולא מוציאים את שם ה'. מה שאין כן בפסוק 'לפני ה' תטהרו' שבו היה השם יוצא מאליו, אף אנו אומרים את שם ה'.

המתינו לסיום סדר הוידוי

ובגוף חידושו של השפת אמת שלא היו כורעים אלא בפסוק 'לפני ה' תטהרו', הנה מקום אתנו לדון ולהוסיף בזה עם שיטת הפרי מגדים שהובאה לעיל אודות זמן הכריעה. דהנה לדעת הסוברים שהכריעה הייתה בד בבד עם אמירת הכהן גדול, וכפי שהבאנו לעיל, בוודאי שאם כל הזכרת שם מחייבת כריעה, הרי שצריך תלמוד מהיכי תיתי לא כרעו אלא באמירת 'לפני ה' תטהרו'. אולם אם נאמר כשיטת הפרי מגדים שהכריעה לא הייתה אלא לאחר שסיים הכהן גדול את הזכרת השם, שמא יש מקום לומר שאם הכהן גדול הזכיר כמה פעמים את השם בסדר וידוי אחד, היו ממתנים מלכרוע עד שסיים את הסדר כולו. ולכן הוא שכרעו רק לאחר אמירת 'לפני ה' תטהרו' בה נסתיים אמירת הוידוי.

כי צריכין לשומעו

שוב מצאתי בשו"ת 'פאת שדך' (ח"א סימן יט) שלימים כיוון לדברי השפת אמת ולא מטעמיה:

"שהרי לא אמרו בשכמל"ו אלא בשם המפורש בלבד, ואף זה דווקא באותו השם שבפסוק 'לפני ה' תטהרו' ולא בשם שבנוסח הוידוי, כי צריכין לשומעו מפני שכהן גדול מתודה על שם כל ישראל".

אף הוא סבור שלא היו כורעים אלא באמירת 'לפני ה' תטהרו'. אך בשונה מהשפת אמת שהיה סבור במהלך הראשון אותו סלל, שאת השמות הראשונים של כל סדר וידוי לא אמר הכהן גדול בקול, ומחמת שלא שמעו לא היו כורעים, הרי שדעתו היא להיפך שאת השמות הראשונים שבסדר הוידוי שמעו וגם שמעו, ואדרבה רק מפני כן לא היו כורעים ומשתחווים, כדי שאכן יוכלו כולם לשמוע את הוידוי על כלל ישראל.

ואם כי אין נראה שהיה חובה לשמוע את הוידוי, אך גם לו יהי כדבריו שיש בכך מעלה, לא ידעתי איך יפרנס בדבריו את הטעם שלא כרעו בסדר הוידוי הראשון, שהוא וידוי על עצמו וביתו, ומה להכהנים והעם עם שמיעת וידוי זה. וכיוצא בזה, בסדר הוידוי השני, מה להעם עם הוידוי על הכהנים.

הכריעה בזמן הזה – על שום מה

אמנם לפי פשטות הסוגיות נראה שלא כחידוש השפת אמת ובוודאי היו הכהנים והעם כורעים בכל עשרת הפעמים שהיה הכהן גדול מזכיר את השם בו ביום, וכך הסכמת רבים מהאחרונים. ומשכך, לפי שיטתם עמדה קושיית השפת אמת וגם נצבה: מפני מה אין אנו נוהגים בזמן הזה לכרוע ולהשתחוות בכל עשרת הפעמים שעשו כן בבית המקדש.

והנראה לומר בזה בהקדם מה שדנו הפוסקים על עצם הכריעות וההשתחויות בזמן הזה, מהיכי תיתי אנו כורעים ומשתחוים בסדר תפילת מוסף של יום הכפורים, בעוד